

Тамара Осташко¹

Ірина Кобута²

ЗМІНИ У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ ТА ТОРГОВЕЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналізуються тенденції розвитку світової торгівлі та особливості торговельної політики країн світу в період обмежень економічної діяльності, уведених задля запобігання поширенню COVID-19. Проаналізовано також розвиток зовнішньої торгівлі України і заходи торговельної політики, що застосовувались урядом країни в умовах пандемії. На основі визначення викликів і можливостей розвитку вітчизняної торгівлі у період пандемії та аналізу прогнозів і рекомендацій міжнародних організацій обґрунтовуються пропозиції щодо напрямів торговельної політики країни з акцентом на агропродовольчому ринку³.

Проведено порівняння прогнозів розвитку світової торгівлі на 2020 р. та 2021 р., розроблених міжнародними організаціями. У першому півріччі 2020 р. світова торгівля розвивалася ближче до умовно оптимістичного сценарію Світової організації торгівлі (СОТ) і сценарію Світового банку, проте очікувана друга хвиля пандемії може повернути траєкторію розвитку світової торгівлі до песимістичного сценарію СОТ, що передбачає зменшення обсягу світової торгівлі у 2020 р. на 31,9%. Розвиток зовнішньої торгівлі України також демонструє тренд, наближений до умовно оптимістичних сценаріїв міжнародних організацій – за перше півріччя 2020 р. обсяг торгівлі товарами зменшився на 10,6% відносно показника першого півріччя 2019 р. Досліджено основні канали впливу пандемії на світову торгівлю, а саме: зменшення виробництва товарів та послуг унаслідок обмежень економічної діяльності, введених країнами світу, порушення глобальних ланцюгів доданої вартості, зростання торгових витрат, різке падіння у сфері послуг, зниження цін на товари з низьким ступенем обробки.

Як і в усьому світі, в Україні негативні наслідки від пандемії COVID-19 значною мірою нівелюються поширенням цифрових технологій торгівлі і

¹ **Осташко, Тамара Олексіївна** – д-р екон. наук, чл.-кор. НААН України, завідувач відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" (вул. П. Мирного, 26, Київ, 01011), ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5550-5864>, e-mail: tostashko@ukr.net

² **Кобута, Ірина Вікторівна** – канд. екон. наук, економіст відділу ринків та торгівлі, напрям економічного та соціального розвитку, Організація з продовольства та сільського господарства Об'єднаних Націй (ФАО), Італія (Viale delle Terme di Caracalla, Рим, 00153, Італія), e-mail: iryna.kobuta@fao.org

³ Осташко Т.О. готувала публікацію в рамках виконання НДР "Розвиток національної торговельної політики для підвищення конкурентоспроможності економіки України" (№ держреєстрації 0118U004960).

навпаки – поширення пандемії стимулює розвиток таких технологій. Уже у II кварталі 2020 р. експорт послуг у сфері ІКТ України відновив зростання і перевищив докризовий показник IV кварталу 2019 р. Визначено переваги і виклики прискореної діджиталізації торгівлі в умовах пандемії.

Проаналізовано протекціоністські заходи країн світу та України, введені після поширення коронавірусу, з акцентом на заходах, пов'язаних із торгівлею продовольством. Доведено, що обмеження на експорт пшениці, що були введені урядом України під час пандемії, є результатом щорічної домовленості (Меморандуму) учасників зернового ринку, тому їх не можна вважати урядовим заходом обмеження торгівлі. Також доведено, що введена урядом України заборона експорту гречаної крупи, термін дії якої закінчився 1 липня 2020 р., мала скоріше соціально-політичне значення, адже завдання забезпечення пропозиції гречки на внутрішньому ринку і підтримки споживчих цін на цей продукт вирішувалося за рахунок імпорتنих поставок. Цей висновок розповсюджується і на інші товари істотної соціальної значущості, імпорт яких суттєво зріс під час пандемії, – насамперед продуктів тваринного походження.

Визначено напрями формування торговельної політики України в умовах зміни у торгівлі та торговельній політиці країн світу. Поширення тенденції до самозабезпечення продовольством у країнах світу зумовить скорочення харчових ланцюгів, зменшення імпортозалежності країн, збільшення державної підтримки і, як наслідок, посилення конкурентних позицій внутрішніх виробників. Тому повне і вчасне фінансування програм державної підтримки сільського господарства України набуває особливого значення. Для підсилення конкурентних позицій малих і середніх сільськогосподарських виробників в умовах прискореної діджиталізації торгівлі, що відбувається внаслідок пандемії, необхідно прискорено розвивати інфраструктуру задля забезпечення доступу сільського населення до високошвидкісного фіксованого Інтернету. Поряд із поширенням протекціонізму у світовій торгівлі існує протилежна тенденція лібералізації агропродовольчих ринків, характерна для країн – імпортерів продовольства. Отже, для країн – експортерів агропродовольчих товарів, до яких належить і Україна, полегшиться доступ на ринки цих країн, відкриються нові ринки, покращиться кон'юнктура експортних ринків.

Ключові слова: світова торгівля, торговельна політика, пандемія COVID-19, агропродовольча торгівля, протекціонізм

Особливості розвитку світової торгівлі у період пандемії. Розвиток світової торгівлі у 2020 р. відбувався під впливом обмежень економічної діяльності, уведених країнами світу для запобігання поширенню COVID-19. З початком пандемії у січні 2020 р. розвиток світової торгівлі зазнав невизначеності під впливом ризиків скорочення обсягів і зміни структури світової торгівлі, а також зміни у торговельній політиці країн.

Після оголошення пандемії у березні 2020 р. Генеральний директор СОТ Роберто Азеведо зазначив, що криза COVID-19 спричинила різкі потрясіння попиту та пропозиції у світовій економіці і передбачив, що ці потрясіння неминуче спричинять великі перебої в торгівлі [1].

На початку введення країнами світу обмежень, пов'язаних із пандемією, міжнародні організації почали розробляти прогнози розвитку світової економіки та світової тор-

гівлі з урахуванням обмежень економічної діяльності, викликаних поширенням COVID-19 (табл.1). Зокрема, СOT розробила два сценарії розвитку торгівлі у 2020 р. – умовно оптимістичний, за якого обсяг світової торгівлі товарами в 2020 р. скоротиться на 12,9%, та песимістичний – за якого обсяг світової торгівлі товарами в 2020 р. зменшиться на 31,9% [2]. Як свідчать дані СOT, у першому півріччі 2020 р. світова торгівля розвивалася ближче до умовно оптимістичного сценарію. За даними СOT, обсяг світової торгівлі товарами у I кварталі 2020 р. зменшився на 3% порівняно з відповідним показником I кварталу 2019 р. Попередні оцінки за II квартал 2020 р. свідчили про падіння порівняно з відповідним періодом 2019 р. приблизно на 18,5% [3]. Проте очікувана друга хвиля пандемії восени 2020 р., яка може призвести до широкого застосування торговельних обмежень, спроможна повернути траєкторію розвитку світової торгівлі до песимістичного сценарію.

Таблиця 1

Прогнози міжнародних організацій щодо розвитку світової економіки та торгівлі у 2020–2021 рр.

Прогноз	Реальний ВВП, % до попереднього року		Обсяг світової торгівлі, % до попереднього року	
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.
Прогноз СOT (квітень 2020 р.):				
оптимістичний сценарій	-2,5	7,4	-12,9	21,3
песимістичний сценарій	-8,8	5,9	-31,9	24,0
Прогноз Світового банку (червень 2020 р.)	-5,2	4,2	-13,4	5,3
Прогноз ОЕСР (червень 2020 р.):				
сценарій однієї хвили	-6,0	5,2	-9,5	6,0
сценарій двох хвиль	-7,6	2,8	-11,4	2,5

Джерело: Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. WTO press release. 8 April 2020. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm; OECD Economic Outlook. June 2020. Vol. 2020. Is. 1. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2020/issue-1_0d1d1e2e-en#page31; Global Economic Prospects / World Bank. June 2020. Washington, DC. P.207. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>

Близьким до умовно оптимістичного сценарію СOT є сценарій Світового банку, за яким обсяг світової торгівлі у 2020 р. скоротиться на 13,4% порівняно із показником попереднього року [4, с. 207].

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) також розробила два сценарії розвитку світової торгівлі. Перший передбачає одну хвилю пандемії, а другий – дві хвилі, причому друга хвиля менш інтенсивна – у жовтні–листопаді 2020 р. [5]. Проте, якщо зменшення світового ВВП у 2020 р. за прогнозом ОЕСР стане значно масштабнішим, ніж у результаті світової фінансово-економічної кризи 2009 р., то зменшення світової торгівлі внаслідок пандемії COVID-19 за масштабом прогнозується порівняльним зі зменшенням 2009 р. Це пояснюється тим, що криза більше вразила торгівлю послугами, ніж торгівлю товарами, а частка першої у світовій торгівлі є меншою.

Основні канали впливу пандемії на світову торгівлю. Чинниками, що впливають на світову торгівлю у період пандемії COVID-19, є зменшення виробництва товарів та послуг унаслідок обмежень економічної та соціальної діяльності, уведених країнами світу, порушення глобальних ланцюгів доданої вартості, зростання торговельних витрат, різке падіння у сфері послуг, падіння цін на товари низького ступеня обробки

[6]. У результаті аналізу даних за перше півріччя 2020 р. з'явилися перші оцінки зміни цих чинників:

1. За прогнозом Світового банку, опублікованим у червні 2020 р., скорочення світового реального ВВП у 2020 р. становитиме $-5,2\%$, у той же час зменшення реального ВВП України становитиме $-3,5\%$. [4, с. 207]. У 2021 р. прогнозується зростання світового ВВП на $4,2\%$, а ВВП України – на $3,0\%$ (табл. 1). За оперативними оцінками Держстату України, реальний ВВП України у II кв. 2020 р. порівняно з II кв. 2019 р. зменшився на $11,4\%$ [7].

2. Порушилися глобальні ланцюги доданої вартості, оскільки виробництво, що здійснюється в їх межах в окремих країнах, високозалежне від поставок критичних компонентів із-за кордону, що перетворює ланцюги на вразливі до перебоїв у поставці, спричинених карантинними обмеженнями країн-учасниць; на кордонах відбувалися затримки внаслідок збільшення кількості перевірок; також під час карантину зменшився попит домогосподарств на товари тривалого використання, які виробляються у ланцюгах.

3. Зросли витрати на експорт та імпорт внаслідок уведення додаткових перевірок, збільшення транспортних витрат через закриття доріг та кордонів. За розрахунками Світового банку в 2020 р. відбудеться збільшення торговельних витрат на 25% [4, с. 119].

4. Різко впав ринок міжнародних туристичних послуг, що у 2019 р. становив $6,8\%$ світового експорту і $28,3\%$ світового імпорту послуг. За оцінками Світової ради подорожей та туризму, в 2020 р. експорт туристичних послуг зменшиться на 25% [8].

5. Стрімко впали ціни на товари низького ступеня обробки. Індекс ринкових товарних цін UNCTAD (англ.: Free Market Commodity Price Index (FMCPPI)) у березні 2020 р. зменшився відносно показника попереднього місяця на $20,4\%$, у квітні – на $11,7\%$, а у травні зріс на $10,3\%$ [9]. Однак у травні 2020 р. цей індекс був на $31,7\%$ нижчим від показника за травень 2019 р. Ціни на нафту у травні 2020 р. знизилися на 50% порівняно із цінами травня 2019 р., на сільськогосподарську сировину – на $10,5\%$, а на метали і харчові продукти зросли відповідно на $10,2$ і $2,8\%$. Цей індекс вимірює зміну цін первинних товарів, які визначаються як товари, при виробництві яких вся або майже вся додана вартість виробляється сировинними секторами економіки, тобто у своїй основі це товари низького ступеня обробки, що в експорті з України переважають. Зокрема, за даними ФАО, у червні 2020 р. ціни на пшеницю зменшилися на $1,7\%$, на кукурудзу – на $13,7\%$ порівняно з цінами червня 2019 р. [10]. Чинником зниження цін на кукурудзу є також падіння цін на нафту, адже значна частина кукурудзи переробляється на біопаливо.

Означені чинники мали вплив на міжнародну торгівлю України. У I кв. 2020 р. розпочалося падіння вітчизняного експорту та імпорту, яке продовжилося у II кв. цього року (рис.1). У результаті в II кв. 2020 р. експорт товарів та послуг становив лише 86% від рівня відповідного показника у II кв. 2019 р., а імпорт товарів і послуг – відповідно $73,2\%$. Темпи зменшення імпорту в II кв. 2020 р. перевищили темпи зменшення експорту, і у II кв. 2020 р., як і за результатами першого півріччя 2020 р., сальдо зовнішньої торгівлі було позитивним (відповідно $1,0$ млрд дол. США і $1,07$ млрд дол. США).

Перспективи розвитку цифрової торгівлі у період пандемії COVID-19. Слід відзначити, що негативні наслідки для світової торгівлі від поширення пандемії COVID-19 значною мірою нівелюються внаслідок поширення цифрової торгівлі і навпаки – поширення пандемії стимулює розвиток цифрової торгівлі.

Рис. 1. Квартальні обсяги зовнішньої торгівлі України товарами і послугами у 2019 р. – першому півріччі 2020 р.

Джерело: Зовнішня торгівля України. Статистичний збірник. 2019 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Зовнішньоторговельний баланс України. Експрес-випуски. I кв. 2020 р., II півр. 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Так, незважаючи на падіння обсягів експорту товарів та послуг України протягом періоду карантинних обмежень у першій половині 2020 р. експорт послуг у сфері ІКТ після падіння у I кв. 2020 р. відновив зростання і у II кв. на 1% перевищив докризовий показник IV кв. 2019 р. (рис. 2.). Імпорт послуг ІКТ натомість продовжував знижуватися і у II кв. 2020 р. був меншим, ніж у докарантинному IV кварталі 2019 р.

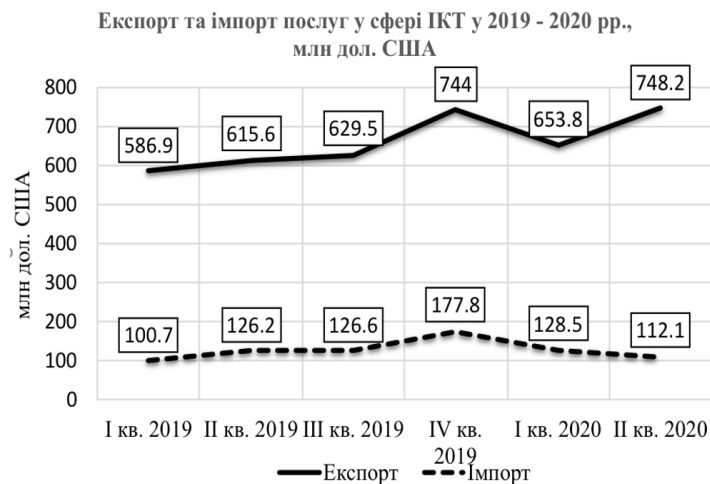

Рис. 2. Щоквартальні обсяги експорту та імпорту послуг у сфері ІКТ протягом 2019 р. – першого півріччя 2020 р.

Джерело: Зовнішня торгівля України. Статистичний збірник. 2019 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>; Зовнішня торгівля послугами. Експрес-випуски. I кв. 2020 р., II півр. 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Через те, що спричинена пандемією криза відбувається у часи прискореної діджиталізації, процеси прийняття урядових рішень щодо заходів протидії пандемії і адап-

тації урядів, бізнесу і споживачів набувають більшої ефективності. Після введення заходів соціального дистанціювання і обмежень пересування цифрові рішення активно використовуються, щоб проводити економічну та соціальну діяльність у віддаленому режимі. Різко зросли масштаби використання програмних продуктів, призначених для відеоконференцій і обміну повідомленнями – Microsoft Teams, Skype, Zoom тощо.

За даними Майкрософт кількість випадків використання їх програмних продуктів для онлайн-спілкування за тиждень після введення карантинних заходів зросла на 40% [11]. З іншого боку ці сервіси були вдосконалені та стали більш дружніми до споживачів, а месенджери, такі як Viber і WhatsApp, які до кризи не підтримували режими групових відеоконференцій, їх ввели.

Очевидно, що пандемія радикально вплинула на поведінку споживачів. Цифрова торгівля замінює роздрібну торгівлю товарами і постачання послуг. Від цього виграли цифрові платформи роздрібною торгівлі, такі як Amazon у США, JD.com у Китаї, Rozetka в Україні, а також Netflix, YouTube та інші відеохостинги, що поповнили свої аудиторії в умовах заборон на роботу театрів, кінотеатрів і концертних залів. З іншого боку, програли цифрові платформи, що надають послуги у сфері туризму – Booking.com, Airbnb, Expedia, Agoda, а також українські стартапи у сфері туристичних послуг, такі як TripMyDream.

Особливо актуалізувалися для України виклики, що створюються у результаті поглиблення розриву у використанні цифрових технологій, у тому числі цифрової торгівлі, у сільській місцевості та у містах. Бар'єри для використання цифрової торгівлі у сільській місцевості створюються через відсутність належної інфраструктури – як транспортної, так і ІКТ, відсутність знань і навичок здійснення покупок на цифрових платформах у багатьох мешканців сільської місцевості, відсутність цифрових компетенцій у малого та середнього бізнесу.

Відповідно до результатів дослідження щодо наявності доступу населення до високошвидкісного фіксованого Інтернету, проведеного Міністерством цифрової трансформації України у липні 2020 р. [12], близько 65% сіл України не мають покриття якісним широкопasmовим доступом до Інтернету і понад 4 млн українців мешкають у селах, де немає якісного фіксованого Інтернету.

Передбачення щодо розвитку цифрової торгівлі після пандемії коронавірусу дали експерти ООН у Доповіді майбутніх можливостей (2020 р.), згідно з якою ринок великих масивів даних подвоїться у розмірах і до 2025 р. перевищить 90 млрд дол. США, а глобальний ринок цифрового контенту у 2024 р. збільшиться до 237,3 млрд дол. США порівняно з 143 млрд дол. США у 2019 р. [13, с. 22, 52].

Зміни у торговельній політиці у період пандемії COVID-19: висновки для України. Цілком очікуваною реакцією на поширення коронавірусу у країнах світу стало застосування урядами багатьох країн протекціоністських заходів. На початковому етапі пандемії протекціоністські заходи почали застосовуватися у формі заборон та/або обмежень експорту товарів лікарського призначення та/або заборон потенційно небезпечних товарів тваринного походження із країн, де значно поширився коронавірус. Слід зазначити, що ці заходи застосовувалися відповідно до норм СОТ. З одного боку, у забезпеченні продуктами та обладнанням, необхідним її системам охорони здоров'я, жодна країна не є самодостатньою, тому міжнародна торгівля має вирішальне значення для забезпечення доступу до лікарських засобів та інших медичних препаратів. З іншого ж боку, норми СОТ забезпечують низку протекціоністських торговельних заходів для своїх членів, які вважаються необхідними для охорони здоров'я населення країн та громадського добробуту (включаючи заборони на імпорт та

експорт, кількісні обмеження на імпорт та експорт, а також неавтоматичне ліцензування імпорту).

Після початку епідемії в Китаї країни світу почали активно вдаватися до різноманітних заходів торговельної політики, дозволених нормами СОТ. Станом на 31 липня 2020 р. до СОТ надійшло 229 повідомлень щодо заходів торговельної політики, пов'язаних з пандемією COVID-19 [14].

Відповідно до норм СОТ після початку епідемії в Китаї деякі країни увели обмеження на імпорт м'ясних, рибних продуктів з Китаю, а також на імпорт живих свійських і домашніх тварин. Серед таких країн – Російська Федерація [15], Казахстан [16], Індонезія [17].

Низка країн увели обмеження на експорт медичного обладнання і матеріалів, необхідних для боротьби з коронавірусною інфекцією, серед них і Україна. Зокрема 31 березня 2020 р. Україна повідомила СОТ про тимчасове обмеження експорту хірургічних масок, респіраторів, медичних рукавичок, окулярів, захисних костюмів, етилового спирту міцністю понад 80% [18]. Обмеження здійснювалося шляхом уведення тимчасової вимоги щодо ліцензування експорту протиепідемічних товарів і припинило дію з 1 серпня 2020 р.

Якщо перша хвиля протекціоністських заходів включала заходи, пов'язані із торгівлею медичними товарами і потенційно небезпечними товарами тваринного походження, то їх друга хвиля пов'язана із торгівлею продовольством і зумовлена прагненням урядів зберегти рівень продовольчої безпеки населення своїх країн в умовах обмеження економічної та соціальної активності протягом карантину. Причому країни – експортери продовольства вводили переважно заходи заборони та/або обмеження експорту, а країни-імпортери, навпаки, знижували митні бар'єри для імпорту окремих продуктів. Обмежувальні заходи застосовувалися переважно у вигляді заборон експорту, квот або ліцензування експорту, а для сприяння імпорту застосувалися пільгове оподаткування, зниження ставок / скасування імпортних тарифів, імпортні тарифні квоти. Отже, поряд із обмеженнями експорту медичних товарів та імпорту риби, живих тварин і товарів тваринного походження з Китаю деякі країни увели обмеження або заборони на експорт продовольства з метою недопущення дефіциту продовольства в середині країни. Відповідні повідомлення надійшли до СОТ від Киргизстану [19], Таїланду [20] та інших країн. Україна, Білорусь, Російська Федерація та Казахстан увели тимчасові обмеження на експорт гречки. Постановою уряду України від 2 квітня 2020 р. [21] було введено тимчасовий – до 1 липня 2020 р. – режим ліцензування і квотування експорту гречки та зерна гречки лушеного і встановлено нульовий обсяг квоти для цих товарних позицій.

Уведення низкою країн обмежень на експорт продовольства засвідчує існування загрози зниження не тільки рівня продовольчої безпеки в цих країнах, а й рівня продовольчої безпеки у країнах – імпортерах продовольства. Остання обставина вже викликала занепокоєння міжнародних організацій. 31 березня 2020 р. очільники СОТ, ФАО та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) виступили із спільною заявою, де закликали уряди мінімізувати вплив прикордонних обмежень COVID-19 на торгівлю продовольством. У спільній заяві йдеться про те, що невпевненість у наявності продовольства може викликати хвилю обмежень на експорт, створюючи дефіцит на світовому ринку. Такі реакції можуть змінити рівновагу між попитом та пропозицією продовольства, що призведе до зростання цін та підвищення рівня їх волатильності [22].

У своїх рекомендаціях щодо торговельної політики у період пандемії СОТ пропонує уникати заборон і обмежень імпорту, які набули поширення серед її членів

в останні роки перед пандемією. І дійсно з початком пандемії серед членів СОТ означився перехід від застосування заходів, які захищають внутрішні ринки, до заходів, які сприяють імпорту. У період із середини жовтня 2019 р. до середини травня 2020 р. члени СОТ увели 363 нові торговельні заходи, 198 з них сприяли торгівлі та 165 обмежували торгівлю. Більшість із них – 256 (близько 71%) – були прийняті через пандемію [23]. Заходи сприяння торгівлі в основному полягали у скасуванні чи зниженні імпорتنих тарифів, скасуванні податків на імпорт, спрощенні митних процедур та зниженні експортного мита. Зокрема, заходи, що сприяють імпорту, були введені торговельними партнерами України, що дасть змогу скористатися ситуацією для розвитку вітчизняного експорту сільгосппродукції.

Крім специфічних заходів торговельної політики у відповідь на економічні та соціальні потрясіння, спричинені пандемією COVID-19, уряди країн світу застосовували також велику кількість надзвичайних заходів підтримки, більшість з яких мали тимчасовий характер. Серед цих заходів – прямі виплати, грошові, фіскальні та фінансові заходи, заходи, спрямовані на мікро-, малі та середні підприємства (МСП), позики, кредитні гарантії та стимулюючі пакети.

Посилення протекціонізму на продовольчих ринках: висновки для України. Під час пандемії на продовольчих ринках країн світу набула поширення тенденція до самозабезпечення продовольством з метою гарантування продовольчої безпеки свого населення, що означає посилення політики протекціонізму у світі. Результатом такої політики стане скорочення харчових ланцюжків, зменшення імпортозалежності країн і посилення конкурентних позицій внутрішніх виробників. Ці тенденції підсилюються введенням багатьма країнами заходів підтримки сільськогосподарських виробників, які у результаті карантинних обмежень втратили ринки збуту і можливості залучення робочої сили на проведення сезонних робіт.

Поширення протекціонізму на світових агропродовольчих ринках обґрунтовується прогнозами міжнародних організацій щодо скорочення як пропозиції, так і попиту на сільськогосподарську продукцію, а також щодо можливих перебоїв у торгівлі та логістиці. Існує майже одностайна думка про те, що попит і торгівля на сільськогосподарському ринку будуть сповільнюватися. Основні макроекономічні фактори впливу на попит і пропозицію на ринках продовольства – коливання валютних курсів; коливання енергетичного та кредитного ринків; очікуване зростання безробіття; скорочення загальної економічної активності. Криза вплине на всі елементи харчової системи: від первинного постачання, до переробки, торгівлі, а також національних та міжнародних логістичних систем, до проміжного та кінцевого споживання. Криза також вплине на ринки факторів виробництва, а саме – на ринки праці та капіталу.

Ці процеси впливатимуть на доходи населення і продовольчу безпеку. Заходи торговельної політики, які можуть застосовуватися у відповідь на ці процеси, можуть погіршити ситуацію на світовому ринку продовольства, як це сталося у багатьох країнах у період глобальної кризи продовольчих цін в 2007–2008 рр. Незважаючи на те, що масштаби пандемії COVID-19 не схожі на жодну іншу кризу в недавній історії, заходи торговельної політики, доступні урядам щодо реальних або передбачуваних провалів на агропродовольчих ринках, аналогічні заходам, що застосовувалися під час попередніх криз. До них відноситься насамперед криза продовольчих цін у 2007–2008 рр. Цей досвід наразі аналізується міжнародними експертами. І хоча він стосується переважно країн – імпортерів продовольства, для України як нетто-експортера сільськогосподарської

продукції необхідно розробити симетричні заходи торговельної політики у відповідь на заходи країн-імпортерів.

Існують також рекомендації міжнародних експертів щодо уникнення експортних обмежень, особливо з боку основних країн-експортерів. Ці рекомендації базуються на дослідженнях негативних наслідків експортних обмежень 2007–2008 рр., які застосовувалися основними експортерами продовольчих товарів (Індія, Китай, В'єтнам і Пакистан обмежили експорт рису; Росія, Україна і Аргентина – пшениці), для світового ринку продовольства. Дослідження, проведене у Національному бюро економічних досліджень США [24], показало, що наслідком уведення цих експортних обмежень у 2008 р. стало зростання ціни на рис на 52%, цін на пшеницю і кукурудзу на 18% і посилення волатильності цін на продовольство.

Зазначимо, що оскільки обмеження на експорт зерна, які були введені під час пандемії COVID-19 урядом України, є результатом щорічної домовленості (Меморандуму) учасників зернового ринку, їх не можна вважати заходом, що обмежує торгівлю. Навпаки, вони вводяться щорічно з метою запобігання обмежень експорту у вигляді експортних квот, експортного мита або заборон експорту.

Ще 3 жовтня 2019 р. Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України та учасники зернового ринку підписали вже традиційний Меморандум про взаєморозуміння для узгодження балансових показників зернового ринку в 2019/20 МР з метою організації забезпечення продовольчої безпеки та уникнення застосування експортних обмежень. Спочатку в Меморандумі на 2019/20 МР домовилися не фіксувати конкретний обсяг зернових, проте щомісячно проводити спільну зустріч з представниками ринку і оцінювати показники, а за необхідності визначити граничний обсяг експорту. Пізніше 30 березня 2020 р. у Меморандумі було встановлено граничний обсяг експорту пшениці в 2019/2020 маркетинговому році на рівні 20,2 млн т [25].

У торговельній політиці України слід врахувати, що протягом минулих криз для утримання зростання споживчих цін багато країн-імпортерів зменшували рівень тарифів і податків на імпортовані продукти харчування. Так у 2007–2008 рр. багато країн знизили або скасували імпортні мита (наприклад, Індія, Індонезія, Марокко, Нігерія і Буркіна-Фасо) і податки на імпортовані продукти харчування (наприклад, Бразилія, Монголія, Республіка Конго, Мадагаскар, Кенія, Ефіопія) [26]. Якщо кілька країн використовують подібні заходи одночасно, особливо коли вони є великими імпортерами, це може призвести до зростання світового попиту і подальшого зростання світових цін, що і викликало такі відповідні заходи. Зниження імпортних тарифів і податків на імпортовані продукти харчування у країнах – імпортерах продовольства вигідно країнам-експортерам і покращить кон'юнктуру експортних ринків для вітчизняних експортерів. Зокрема, 23 червня 2020 р. Індія повідомила СОТ про встановлення у 2020/2021 р. імпортної квоти на 500 тис. тонн кукурудзи за пільговим тарифом 15% (тариф поза квотою становить 60%) [27].

Іншим заходом, який застосовували уряди країн світу, у тому числі уряд України, під час зростання світових цін на продовольство, є контроль цін на деяких або всіх етапах ланцюжка створення вартості. В Україні подібні заходи використовувалися для недопущення зростання цін на соціальні сорти хліба і гречану крупу. Дослідження ФАО показали, що, незважаючи на те, що цей захід може дозволити урядам контролювати ціни в офіційних каналах торгівлі, його реалізація надзвичайно складна [26], бо вимагає достатньої доступності продуктів харчування для задоволення попиту за фіксованими цінами, встановленими урядом, і достатнього фіскального потенціалу

для закупівлі зернових та/або субсидування учасників ланцюжка створення вартості нижчої ланки. Важливо, щоб контроль здійснювався для обмеженої кількості продуктів і протягом обмеженого часу, оскільки ціни, встановлені на низьких рівнях, можуть стимулювати неформальні канали збуту і перешкоджати внутрішньому виробництву в середньо- і довгостроковій перспективі. Така політика за рекомендаціями ФАО повинна розглядатися тільки в умовах екстремальної волатильності цін.

22 квітня 2020 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову, якою тимчасово до завершення карантину запровадив державне регулювання цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, та товари протиепідемічного призначення шляхом декларування зміни роздрібних цін у разі їх збільшення [28]. До товарів, що мають істотну соціальну значущість, віднесені крупа гречана, цукор-пісок, борошно пшеничне вищого сорту, вермішель, молоко пастеризоване, яйця, курятина, масло вершкове, негазована мінеральна вода. Відповідно до цієї Постанови, якщо суб'єкт господарювання здійснює реалізацію товарів, які мають істотну соціальну значущість або відносяться до товарів протиепідемічного призначення, та планується збільшення роздрібною ціни на 5% і більше проти роздрібною ціни на момент набрання Постановою чинності, виникатиме обов'язок декларування зміни цін. Надалі зміну роздрібною ціни у разі підвищення її на 5 і більше відсотків проти вже задекларованою роздрібною ціни необхідно декларувати.

З точки зору аналізу результативності торговельної політики важливо зазначити, що завдяки цим заходам вдалося стримати зростання цін на споживчі продовольчі товари, тобто задіяні заходи досягли своєї мети для підтримки купівельної спроможності населення. З іншого боку, завдання підтримки цін на продовольчі товари істотною соціальною значущістю для населення досягалося у тому числі й за рахунок зростання імпорту цих товарів (табл. 2). Як видно із наведених у табл. 2 даних, протягом першої половини 2020 р., коли були введені карантинні обмеження і відповідні заходи підтримки споживчих цін на продовольчі товари соціальною значущістю, відбулося суттєве зменшення загального імпорту товарів в Україну на 14,3%, натомість імпорт продовольчих товарів зріс на 14,3% порівняно з відповідним періодом 2019 р. На 17,1% збільшився імпорт продуктів тваринного походження, причому суттєве збільшення відбулося у товарних групах, що охоплюють товари істотною соціальною значущістю: м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці – на 23,7%, масла вершкового – з 1,03 млн дол. США у першому півріччі 2019 р. до 23,41 млн дол. США у першому півріччі 2020 р. (у 23 рази), яйця птахів – на 55,3%. На 14,8% збільшився імпорт продуктів рослинного походження. Зокрема, введена урядом країни з квітня 2020 р. заборона експорту гречки, що традиційно вважається товаром істотною соціальною значущістю, не вирішила проблему забезпечення внутрішнього ринку. Проблема вирішувалась за рахунок імпорту 12,18 тис. тонн гречки з Білорусі, Російської Федерації, Казахстану, Польщі та Молдови, що у 4,2 раза більше, ніж у відповідному періоді 2019 р. Також готових харчових продуктів у першому півріччі 2020 р. було імпортовано на 14,9% більше, ніж у першому півріччі 2019 р.

Висновки

1. З початком пандемії COVID-19 почався період невизначеності у розвитку світової торгівлі. Міжнародні організації розробляють умовно оптимістичні та песимістичні сценарії розвитку світової економіки і світової торгівлі з урахуванням і без урахування можливою другою хвилі пандемії. Поки що розвиток світової торгівлі

Таблиця 2

Товарна структура зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами у першому півріччі 2020 р.

Показник	Розділ та код УКТЗЕД	Експорт		Імпорт	
		млн дол. США	у % до першого півріччя 2019 р.	млн дол. США	у % до першого півріччя 2019 р.
Усього		22912,6	93,6	24189,4	85,7%.
у тому числі					
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	569,2	86,1	547,6	117,1
<i>М'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці, зазначеної в товарній позиції 0105, свіжі, охолоджені або морожені</i>	2070	270,867	307,14	19,702	123,7
<i>Масло вершкове</i>	4051	23,15	41,8	23,42	2171,8
<i>Яйця птахів у шкаралупі, свіжі, консервовані або варені</i>	4070	58,13	62,9	4,7	155,3
Продукти рослинного походження	II	5144,1	93,5	1081,8	114,8
у тому числі					
<i>зернові культури</i>	10	4505,4	99,5	124,9	101,9
<i>Гречка</i>	10081	0,1	0,32	5,3	746,5
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III. 15	2943,4	123,5	117,9	93,9
Готові харчові продукти	IV	1614,2	100,2	1282,0	114,9
Усього групи I–IV УКТЗЕД		10270,9	101,1	3029,34	114,3

Джерело: Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу за січень–червень 2019 р. і січень–червень 2020 р. / Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

відбувається ближче до умовно оптимістичного сценарію. За даними СОТ, обсяг світової торгівлі товарами у I кв. 2020 р. зменшився на 3% порівняно з відповідним показником I кв. 2019 р., а у II кв. – на 18,5% (за попередніми оцінками) порівняно з відповідним показником II кв. 2019 р. Розвиток зовнішньої торгівлі України також демонструє тренд, наближений до умовно оптимістичних сценаріїв міжнародних організацій – за перше півріччя 2020 р. обсяг торгівлі товарами зменшився на 10,6% відносно показника першого півріччя 2019 р.

2. Основними каналами впливу карантинних обмежень на зовнішню торгівлю України стали зменшення обсягів внутрішнього виробництва і стрімке падіння світових цін на товари низького ступеня обробки. За оперативними оцінками Держстату України, реальний ВВП України у II кв. 2020 р. зменшився порівняно з II кв. 2019 р. – на 11,4%. Світові ціни на сільськогосподарську сировину, що займає

значну частку в товарному експорті України, у травні 2020 р. знизилися на 10,5% порівняно із цінами травня 2019 р.

3. Негативні наслідки від поширення пандемії COVID-19 значною мірою нівелюються через розвиток цифрової торгівлі і навпаки – поширення пандемії прискорює розвиток цифрової торгівлі. Україна вже у II кв. 2020 р. швидко відновила зростання експорту послуг у сфері ІКТ, характерне для докарантинного періоду.

4. З огляду на передбачення щодо прискорення розвитку цифрової торгівлі після пандемії коронавірусу, необхідно прискорити розроблення та ухвалення законодавчих актів щодо потоків даних у межах цифрової торгівлі. У світі існують різні підходи до формування відповідного законодавства – від повної лібералізації, що лобіюється цифровими платформами розвинених країн, до створення бар'єрів у формі мит на транскордонну передачу даних, заборон на торгівлю даними (локалізації даних) тощо, які уводяться країнами з перехідною економікою і країнами, що розвиваються, з метою захисту своїх ринків. Україна приєдналася до ініціативи 76 членів СОТ відносно проведення багатосторонніх переговорів щодо аспектів електронної комерції, які відносяться до торгівлі. Позиція України у цих переговорах має бути обґрунтована з урахуванням можливості збереження за країнами права регулювати потоки даних з метою забезпечення захисту приватної інформації громадян і конфіденційної інформації. Адже привілейований доступ до даних забезпечує конкурентні переваги. Крім того, у нових угодах про ЗВТ, які укладатиме Україна, потрібно включати розділи щодо спільної політики у сфері цифрової торгівлі.

5. Першою реакцією на пандемію стало застосування урядами багатьох країн протекціоністських заходів. Перша хвиля протекціоністських заходів пов'язана із заборонами та/або обмеженнями експорту товарів лікарського призначення та/або заборонами імпорту потенційно небезпечних товарів тваринного походження із країн, де набув поширення коронавірус. Друга хвиля протекціоністських заходів пов'язана із заборонами та/або обмеженнями експорту продовольства з метою забезпечення продовольчої безпеки своїх країн. Обмеження на експорт зерна, які були введени під час пандемії урядом України, є результатом щорічної домовленості (Меморандуму) учасників зернового ринку, тому їх не можна вважати заходом, що обмежує торгівлю. Уведена урядом України заборона експорту гречаної крупи, термін дії якої закінчився 1 липня 2020 р., мала скоріше політичне значення, адже завдання забезпечення пропозиції гречки на внутрішньому ринку і підтримки споживчих цін вирішувалося за рахунок імпорту. Цей висновок поширюється і на інші товари істотної соціальної значущості, адже протягом першої половини 2020 року, коли були введені відповідні заходи підтримки споживчих цін на продовольчі товари соціальної значущості, на тлі суттєвого зменшення загального імпорту товарів в Україну імпорту продовольчих товарів зріс на 14,3% порівняно з відповідним періодом 2019 р., причому суттєве збільшення відбулося у товарних групах, що охоплюють товари істотної соціальної значущості: м'ясо та їстівні субпродукти свійської птиці, масло вершкове, яйця птахів.

Згідно із прогнозами міжнародних організацій у результаті пандемії відбудеться скорочення як пропозиції, так і попиту на сільськогосподарську продукцію, також матимуть місце перебої у торгівлі та логістиці. Зміни у торгівлі та торговельній політиці країн світу зумовлюють формування торговельної політики України з урахуванням інтересів вітчизняних споживачів, виробників та експортерів. Поширення тенденції до самозабезпечення продовольством у країнах світу спричинить скорочення харчових ланцюжків, зменшення імпортозалежності країн, збільшення державної підтримки і, як наслідок, – посилення конкурентних позицій внутрішніх виробників. Тому у період

пандемії повне і вчасне фінансування програм державної підтримки сільського господарства України має особливе значення. Протилежна тенденція характерна для країн – імпортерів продовольства і полягає у зниженні рівня тарифів і податків на імпортовані продукти харчування. Лібералізація агропродовольчих ринків країн – імпортерів продовольства вигідна країнам-експортерам і покращить кон'юнктуру експортних ринків для вітчизняних експортерів.

Список використаних джерел

1. WTO DG welcomes G7 leaders' statement on COVID-19. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/dgra_17mar20_e.htm
2. Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. WTO press release. 8 April 2020. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
3. Trade Falls Steeply in First Half of 2020. Trade Statistics and Outlook. 23 June 2020. WTO Press Release. URL: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr858_e.pdf
4. Global Economic Prospects / World Bank. June 2020. Washington, DC. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>
5. OECD Economic Outlook. Vol. 2020, Is. 1. № 107. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2020/issue-1_0d1d1e2e-en#page31
6. Schmidhuber Josef, Pound Jonathan and Qiao Bing. COVID-19: Channels of transmission to food and agriculture. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2020. URL: <http://www.fao.org/3/ca8430en/CA8430EN.pdf>
7. Оперативна оцінка ВВП. Експрес-випуск Держстату у 2020 році. 14.08.2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Travel & Tourism. Global Economic Impact & Trends 2020 / World Travel and Tourism Council. June 2020. URL: <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>
9. UNCTAD Commodity Price Bulletin - May 2020 (UNCTAD/GDS/DSI/CPB/2020/7). 10 July 2020. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsdsicpb2020d7_en.pdf
10. AMIS Market Monitor. July 2020. № 80. URL: <https://www.amis-outlook.org/amis-monitoring>
11. Big Tech Could Emerge from Coronavirus Crises Stronger than Ever. New York Times. 2020, 23 March. URL: <https://www.straitstimes.com/business/companies-markets/big-tech-could-emerge-from-coronavirus-crisis-stronger-than-ever>
12. 17 тисяч населених пунктів не мають жодного оптичного провайдера – дослідження Мінцифри. 30 липня 2020 р. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/17-tisyach-naselenikh-punktiv-ne-mayut-zhodnogo-optichnogo-provaydera-doslidzhennya-mintsifri>
13. Future Possibilities Report 2020 / Centennial Lab, Ministry of Cabinet Affairs and the Future, UAE. P. 22, 52. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf
14. COVID-19: Trade and trade-related measures. As of 31 July 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_related_goods_measure_e.htm
15. Temporarily restricts import of exotic and decorative animals, including insects, arthropods, amphibians, reptiles and other, live fish and hydrobionts from China (G/SPS/N/RUS/178). 3 February 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
16. Temporarily restricts import and transit of live fish and fish products from China (G/SPS/N/KAZ/59). 28 February 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm

17. Requiring any importation and/or movement of animals and pets from Hong Kong, China be accompanied with Laboratory test result for COVID-19 (G/SPS/N/IDN/132). 20 March 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
18. Temporary implementation of export licensing requirements on anti-epidemic goods due to the COVID-19 pandemic (G/MA/QR/N/UKR/4/Add.2). 31 March 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm.
19. Export prohibition to supply the Kyrgyz Republic population with strategic food stuffs and other products (G/MA/QR/N/KGZ/1/Add.1). 24 March 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm.
20. Due to the global outbreak of COVID-19, temporary export prohibitions were adopted with the aim to prevent the critical shortage of food stuffs (G/AG/N/THA/107). 30 March 2020. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm.
21. Постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін у додаток 1 до Постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1109. від 2 квітня 2020 р. № 260". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2020-п#Text>
22. Mitigating impacts of COVID-19 on food trade and markets. Joint Statement by QU Dongyu, Tedros Adhanom Ghebreyesus and Roberto Azevedo, Directors-General of FAO, WHO and WTO. URL: <http://www.fao.org/news/story/ru/item/1268973/icode/>
23. WTO Report Shows Members Moving to Facilitate Imports even as Trade Restrictions Remain High / WTO. Trade Monitoring. 24 July 2020. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/trdev_24jul20_e.htm
24. Anderson Кум, Ivanic Maros, Martin Will. Food Price Spikes, Price Insulation, and Poverty. *NBER Working Paper* / National Bureau of Economic Research, Cambridge. October 2013. No. 19530. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6535>
25. Мінекономіки та учасники зернового ринку узгодили граничний обсяг пшениці для експорту / Міністерство економіки. 30.03.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dec6c674-ff93-44b5-bf03-3e7009eb6e65&title=MinekonomikiTaUchasnikiZernovogoRinkuUzgodiliGranichniiObsiagPshenitsiDliaEksportu>
26. Demeke Mulat, Pangrazio Guendalina and Maetz Materne. Country responses to the food security crisis: Nature and Preliminary implications of the policies pursued. Initiative on Soaring Food Prices / FAO. 2009. Rome. URL: <http://www.fao.org/3/a-au717e.pdf>
27. Report of the TPRB from the Director-General on Trade-Related Developments. (mid-October 2019 to mid-May 2020). Annex 1 - Measures Facilitating Trade. Trade Policy Review Body. 10 July 2020. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/trdev_24jul20_e.htm
28. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення» від 22 квітня 2020 р. № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-п#Text>

Надійшла до редакції 12.08.2020 р.

Прорецензовано 05.09.2020 р.

Підписано до друку 29.09.2020 р.

Tamara Ostashko⁴

Iryna Kobuta⁵

CHANGES IN WORLD TRADE AND TRADE POLICY IN THE TIME OF THE COVID-19 PANDEMIC: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

The article analyzes the trends of world trade and features of trade policies across the world during the period of economic restrictions imposed to prevent the spread of COVID-19. It also analyzes the development of Ukraine's foreign trade and trade policy measures, which are applied by the government in the pandemic. Based on the identification of challenges and opportunities for the development of this country's foreign trade during this pandemic and the analysis of forecasts and recommendations of international organizations, the authors substantiate proposals on the directions of Ukraine's trade policy with an emphasis on the agri-food market⁶.

A comparison of world trade developments in 2020 and 2021 forecasted by international organizations is made in the article. In the first half of 2020, the world trade development was closer toward the optimistic scenario of the World Trade Organization (WTO) and the World Bank scenario, but the expected second wave of the pandemic may return the world trade trend to the WTO pessimistic scenario, where the world trade could be reduced by 31,9% in 2020. The development of Ukraine's foreign trade also shows a trend close toward the more optimistic scenarios of international organizations - in the first half of 2020 the country's foreign trade volume only decreased by 10.6% compared to the first half of 2019. In the article, the main channels of the COVID-19 impact on the world trade are indicated, namely: reduction of the production of goods and services due to restrictions on economic activity imposed by countries, disruption of global value chains, rising commercial costs, sharp decline in services, and price decrease of goods with low degree of processing.

As in the rest of the world, the negative effects of the COVID-19 pandemic in Ukraine are largely mitigated by the spread of digital technologies in trade, and conversely, the pandemic stimulates their development. Already in the second quarter of 2020, Ukraine's exports of ICT services resumed growth and exceeded the pre-crisis level of the fourth quarter of 2019. The

⁴ **Ostashko, Tamara Olecsiivna**, Dr. habil, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Head of Department of Sectoral Forecasting and Market Conjuncture, State Institution "Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine" (26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine), ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5550-5864>, e-mail: tostashko@ukr.net

⁵ **Kobuta, Iryna Victorivna**, PhD in Economics, Economist, Markets and Trade Division, Economic and Social Development stream, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Italy (Viale delle Terme di Caracalla, Rome, 00153, Italy), e-mail: iryna.kobuta@fao.org

⁶ Ostashko T.O. prepared the publication within the research project on "Development of national trade policy to increase the competitiveness of Ukraine's economy" (SR No. 0118U004960).

authors identify advantages and issues of accelerated digitalization of trade in a pandemic.

The protection measures introduced by countries, including Ukraine, after the spread of coronavirus, are analyzed, with an emphasis on policy measures related to agri-food trade. It is proved that the limit of wheat exports during the pandemic is the result of annual memorandum of grain market players, so it cannot be considered a governmental measure restricting trade. It was also proved that the ban on the export of buckwheat introduced by the Ukrainian government, which expired on July 1, 2020, had of a rather socio-political nature, since the supply of buckwheat on the domestic market and the level of consumer prices for this product were guaranteed by import deliveries. This conclusion applies to other goods of significant social importance, whose imports increased significantly during the pandemic, especially for products of animal origin.

The directions of the formation of Ukraine's trade policy in the conditions of world trade changes and trade policies revision are determined. The spread of the trend towards country self-sufficiency in food will lead to a reduction in food chains, a decrease in import dependence, an increase in state support and, as a result, a strengthening of competitive position of domestic producers. Therefore, full and timely financing of state budgetary programs to support agriculture in Ukraine is of particular importance. In order to strengthen the competitiveness of small and medium-sized agricultural producers in the context of the accelerated digitalization of trade as a result of the pandemic, it is necessary to rapidly develop the infrastructure that provides rural areas with high-speed fixed broadband Internet access. Along with the spread of protectionism in world trade, there is an opposite trend of liberalization of agri-food markets, typical for food-importing countries. Thus, the countries-exporters of agri-food products, which include Ukraine, will have easier access to the markets of these countries, new markets will open, and the situation on export markets will improve.

Keywords: *world trade, trade policy, COVID-19 pandemic, agri-food trade, protectionism*

References

1. WTO DG welcomes G7 leaders' statement on COVID-19 (2020, March 17). Retrieved from https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/dgra_17mar20_e.htm
2. Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy (2020, April 8). WTO press release. Retrieved from https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
3. Trade Falls Steeply in First Half of 2020 (2020, June 23). Trade Statistics and Outlook. WTO Press Release. Retrieved from https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr858_e.pdf
4. Global Economic Prospects (June 2020). World Bank. Washington, DC. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>
5. OECD Economic Outlook. (2020). Is.1. №107. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2020/issue-1_0d1d1e2e-en#page31

6. Schmidhuber, J. Pound, J. Qiao, B. (2020). COVID-19: Channels of transmission to food and agriculture. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, 2020. Retrieved from <http://www.fao.org/3/ca8430en/CA8430EN.pdf>
7. Operational Assessment of GDP (2020, August 14). Express Issue of the State Statistics Service in 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Travel & Tourism. Global Economic Impact & Trends 2020. (2020, June). World Travel and Tourism Council. Retrieved from <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact>
9. UNCTAD Commodity Price Bulletin - May 2020 (2020, July 10). Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsdsicpb2020d7_en.pdf
10. AMIS Market Monitor (2020, July). No. 80. Retrieved from <https://www.amis-outlook.org/amis-monitoring>
11. Big Tech Could Emerge from Coronavirus Crises Stronger than Ever (2020, March 23). *New York Times*. Retrieved from <https://www.straitstimes.com/business/companies-markets/big-tech-could-emerge-from-coronavirus-crisis-stronger-than-ever>
12. 17 Thousand Settlements do not have any Optical Provider – study of the Mintsyfra (2020, July 30). Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/17-tisyach-naselenikh-punktiv-ne-mayut-zhodnogo-optichnogo-provaydera-doslidzhennya-mintsifri> [in Ukrainian].
13. Future Possibilities Report 2020. Centennial Lab, Ministry of Cabinet Affairs and the Future. UAE. Retrieved from https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf
14. COVID-19: Trade and trade-related measures (2020, July 31). Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/trade_related_goods_measure_e.htm
15. Temporarily restricts import of exotic and decorative animals, including insects, arthropods, amphibians, reptiles and other, live fish and hydrobionts from China (2020, February 3). G/SPS/N/RUS/178. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
16. Temporarily restricts import and transit of live fish and fish products from China (2020, February 28). G/SPS/N/KAZ/59. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
17. Requiring any importation and/or movement of animals and pets from Hong Kong, China be accompanied with Laboratory test result for COVID-19 (2020, March 20). G/SPS/N/IDN/132. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
18. Temporary implementation of export licensing requirements on anti-epidemic goods due to the COVID-19 pandemic (2020, March 31). G/MA/QR/N/UKR/4/Add.2. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
19. Export prohibition to supply the Kyrgyz Republic population with strategic food stuffs and other products (2020, March 24). G/MA/QR/N/KGZ/1/Add.1. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
20. Due to the global outbreak of COVID-19, temporary export prohibitions were adopted with the aim to prevent the critical shortage of food stuffs (2020, March 30). G/AG/N/THA/107. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/covid19_e.htm
21. On amendments to Annex 1 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 24, 2019 № 1109. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 2 № 260. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2020-п#Text> [in Ukrainian].
22. Mitigating impacts of COVID-19 on food trade and markets. Joint Statement by QU Dongyu, Tedros Adhanom Ghebreyesus and Roberto Azevedo, Directors-General of FAO,

- WHO and WTO (2020, March 31). Retrieved from: <http://www.fao.org/news/story/ru/item/1268973/icode/>
23. WTO Report Shows Members Moving to Facilitate Imports even as Trade Restrictions Remain High (2020, July 24). WTO. Trade Monitoring. 24. Retrieved from: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/trdev_24jul20_e.htm
24. Anderson, K. Ivancic M. Martin, W. (2013, October). Food Price Spikes, Price Insulation, and Poverty. *NBER Working Paper*, 19530. National Bureau of Economic Research, Cambridge. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6535>
25. The Ministry of Economy and the grain market participants agreed on the maximum amount of wheat for export (2020, March 30). Press Service of the Ministry of Economy. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dec6c674-ff93-44b5-bf03-3e7009eb6e65&title=MinekonomikiTaUchasnikiZernovogoRinkuUzgodiliGrainichniiObsiagPshenitsiDliaEksportu> [in Ukrainian].
26. Demeke, M. Pangrazio, G. Maetz, M. (2009). Country responses to the food security crisis: Nature and Preliminary implications of the policies pursued. Initiative on Soaring Food Prices. FAO, Rome. Retrieved from: <http://www.fao.org/3/a-au717e.pdf>
27. Report of the TPRB from the Director-General on Trade-Related Developments (mid-October 2019 to mid-May 2020) (2020, July 10). Annex 1 - Measures Facilitating Trade. Trade Policy Review Body. Retrieved from: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/trdev_24jul20_e.htm
28. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On measures to stabilize prices for goods of significant social significance, anti-epidemic goods" of April 22, 2020 № 341. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-п#Text> [in Ukrainian].